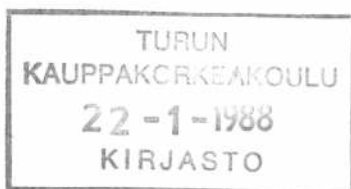

Politiikan henkilöityminen ja presidentinvaalit

Tämä on viimeinen Poliitiikan numero ennen tulevia presidentinvaaleja, joten on syytä esittää muutama huomio hämmennystä aiheuttavassa tilanteessa, jossa toisaalta vaalitaistelu ei ole vielä varsinaisesti alkanutkaan (lokakuun alussa tätä kirjoitettaessa) mutta toisaalta vaalin tulos, kun näkökulmana on kenestä presidentti, on tosiasiallisesti ratkennut jo aikaa sitten. Ehkä ainut jäljelläoleva poliittinen kysymys onkin pelkästään se, miten itse »vaalin tulos» ymmärretään: mikä siinä on vielä avointa ja ratkaisua odottavaa. Jos »tulos» pelkistyy yksinomaan ongelmaan — kenestä presidentti — tulos on jo selvä ja vaalit täysin mielenkiinnoton rituaali. »Tu-losta» voi vielä pitää avoimena, jos vaalien poliittisena ongelmana pitää sitä: saako Koivisto heti yli 50 % äänistä, kuinka suureksi muodostuu ero Koiviston saamien äänien ja hänen valitsijamiesääniensä välillä, minkälaiseksi muodostuu Holkerin ja Väyrysen välinen voimasuhde vaaleissa jne. — Väitän kuitenkin että tulevat presidentinvaalit ovat yksi osatekijä ja esimerkki 'parlamentaarisen politiikan hitaasta rakennemuutoksesta', joka tulee johtamaan presidentinvaalien luonteen muuttumiseen siten, että »vaalien tulos» tullaan tulevaisuudessa mieltämään huomattavasti laajemmin kuin tänä päivänä eli että presidentinvaalit pelkistyvät pelkästään presidentin henkilön valitsemiseksi. Tämänäköiseen presidentinvaaliinhan totuttiin nimenomaan Urho Kekkosen presidenttikauden loppupuolella ja tottumus näyttää elävän yllättävän sitkeästi.

Tällä hetkellä ehkä keskeisimmät ongelmat näyttävät seuraavilta: 1) Mitä enemmän presidentinvaalit lähestyvät suoraa kansanvaalia, sitä todennäköisimmin suosituin poliitikko tulee valituksi presidentiksi. Mitä suosio, populaariuus kulloinkin on ja mihin se perustuu, on tietysti oma ongelmansa. Todennäköisimmin suosion luonne väistämättä vaihtelee ajassa ja tilassa. Kansanvaalissa kuitenkin vain populaarein (kansaan vetoavin) ja enemmistöön vetoamaan pyrkivä poliitikko voi voittaa. Tämä asetelma on omiaan henkilöistämään politiikkaa. Tai toisinpäin ilmaistuna: politiikkaa ei voi tehdä presidentinvaaleissa ilman henkilöä. Lisäksi on huomioitava, että tätä politiikkaa tehdään väistämättä julkisuudessa joukkotiedotusvälineitä hyväksikäyttämällä. Normaaleissa oloissa em. enemmistöistä voi tosiasiallisesti kamppailla vain muutama ehdokas. Todennäköisempää on, että jo todellinen kilpailu sinänsä on vakava haaste konsensuaaliselle parlamentaariselle järjestelmällemme. 2) Vaikein välitön motiiviongelma on todennäköisesti niillä poliittisilla voimilla, jotka tulkitsevat »vaalin tulosta» 'realistiset mahdollisuudet pärjätä presidentinvaaleissa' -näkökulmasta mutta joiden ehdokkaalla ei ole näköpiirissä mitään realistista enemmistöä. Toisin sanoen niillä, jotka asennoituvat ja tulkitsevat presidentinvaaleja pelkänä presidentin (henkilönä) valitsemisprosessina. Miksi olla mukana kun ei kerta

kaikkiaan ole mitään realistisia mahdollisuuksia? Miksi tuhлата aikaa, energiaa ja rahaa kun tietää, ettei ole mitään mahdollisuuksia voittaa ja pärjääminenkin on vain suhteellinen kysymys? Tämäntyyppinen näkökulmahan on nähtävissä joidenkin puolueiden kohdalla niiden luovuttaessa etukäteen! Puolueella ja sitä kautta tapahtuvalla politiikan teolla ei ole ilmeisesti nähty olevan mitään omaa roolia presidentinvaaleissa. Yksittäisillä ehdokkailla taas ei ole vaalitavasta johtuen etukäteen mitään takeita, tullaanko valitsijamiesehdokkaan omaa henkilökohtaista panosta edes tarvitsemaan itse valintatapahtumassa. Nykyisessä muodossaan presidentinvaalit tulkituna pelkästään presidentin henkilön valitsemisena on vain tärkeimpien poliittisten johtajien esiintymisareena, jolla on taipumus syrjäyttää puolueet ja muut poliitikot. Nämä ovat vain johtajan kilpailuvälineitä. Tulevia presidentinvaaleja ajatellen ei olekaan ihme, että monen kansanedustaja-poliitikon motivaatio osallistua presidentinvaaleihin on todella kovilla. Pitäisi kilpailla — mutta mistä? Väliinkään kun ei voi oikein jättää!

Perusongelma on siinä, nähdäänkö ja tulkitaanko viime kädessä kysymyksen olevan pelkästään henkilövaalista vai 'asennoidutaanko' siten, että henkilö on jonkun liikkeen tai ideologian 'välikappale' jolloin viime kädessä kysymys olisikin myös presidentinvaaleissa kyseisen ideologian asemasta ja merkityksestä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Viime mainitussa tapauksessa presidentinvaalitkin ovat periaatteessa oiva keino tehdä ajatuksia ja pyrkimyksiä tunnetuksi 'henkilön välityksellä'.

Henkilön korostaminen tällä tavalla pakottaa kuitenkin mm. tekemään 'metodisen' eron suosion ja karisman välillä. Esimerkiksi Max Weber tarkoitti karisman käsitteellään politiikan yhteydessä nimenomaan tietyn tyyppistä politiikkaa. Rutiineiksi muodostuneiden käytäntöjen 'ylittäminen' ja uuden merkityksen luominen edellyttävät Weberin tulkinnan mukaan karismaa ja toisaalta onnistuminen tässä luo karismaa. Toisin sanoen, politiikalta edellytetään karismaattisuuden, uuden luomisen ehtona selkeää toiminnan vaikutinta, sitoutumista johonkin »kutsumukseen». »Kutsumus» erottaa karismaattisen johtajan pelkästä demagogista. Todellinen johtaja tunnistetaan omistautumisestaan asialle; demagogi on 'pelkkä puhuja'. Tässä merkityksessä karisma ei tarkoita eikä siinä ole kysymys mistään etukäteen lukkoonlyödyistä persoonallisuustyyppistä vaan karismaattisen politiikan karismassa on aina kysymys myös ideologiasta.

Karismaattisessa politiikassa henkilö, imago ja asiat eivät ole toistensa vastakohtia vaan pikemminkin toistensa täydentäjiä. Edellä puhuttiin ajatusten ja pyrkimysten tekemisestä tunnetuiksi henkilön välityksellä. Nyt on syytä täydentää: eikä ainoastaan välityksellä vaan jos henkilössä on todella kysymys poliittisesta johtajasta, joka kykenee karismaattiseen politiikkaan, hän on edelläkulkija, herättäjä. — Joka tapauksessa imagot eivät ole väistämättä triviaaleja. Niissä ja niiden välityksellä perustavanlaatuisia poliittisia kysymyksiä asetetaan ja väitetään.

Tämäntyyppisestä politiikan henkilölistymisestä on Weberin mielestä myös monenlaista 'etua'. Ehkäpä suurin etu on siinä, että politiikkaa voi tehokkaammin toteuttaa karismaattisena politiikkana. Karismaa seurataan ehkä siksi, että on paljon helpompaa ja uskottavampaa omistautua henkilökohtaisesti asialle, jota edustaa nimenomaan joku tunnetusti kyvykäs henkilö kuin omistautua pelkästään paperin makuisille ohjelmille, joiden eteenpäinvienti on jätetty virkamies — toimitsija — poliitikkojen 'salaisen' kabinettipolitiikan huomaan.

Politiikan henkilölistyminen voikin olla moniulotteisempi asia kuin mitä monasti tullaan ajatelleeksi sillä asiat ja imagot eivät väistämättä ole edellä esitetyn perusteella toistensa vastakohtia. Viime aikoinahan on paljon tutkittu ja keskusteltu siitä, että esimerkiksi valitsijoiden poliittinen ajattelu tapahtuisi pikemminkin imagojen (mielikuvien) eikä niinkään toteutettujen politiikoiden (tekojen) ehdoilla. Valitsijapolitiikan tapahtuessa paljolti julkisuudessa näiden välisen suhteen voisi muotoilla seuraavasti: Asiat kyllä merkitsevät mutta jotta ne vangitsisivat ihmisten mielikuvituksen, ne olisi kyettävä muokkaamaan imagoksi johon valitsijat voisivat samaistua. Valitsijoiden 'imago-käyttäytymisellä' on omat järjelliset perusteensa: Yhteiskunnallisesti tärkeät päätökset ovat monimutkaisia ja ne tehdään kaukana kansalaisista 'valtion' ja 'talouden' ollessa keskeisiä vaikuttajia. Kansalaiset eivät voi tällä hetkellä yksityiskohdissaan vaikuttaa tehtävään politiikkaan. Toiseksi valitsijoihin kohdistuu valtava näennäistiedon virta, jossa päällimmäisenä on enemmän taikka vähemmän tietoinen 'vaikutelma-manipulaatio'. Äänestäjät kokevat ehkä oikeutetusti, että heiltä odotetaan kansalaisina vain laajaa, epämääräistä preferenssin ilmausta eri skenaarioista ja imagoista.

* * *

Myös politiikan henkilöityminen on ilmaus politiikasta, jossa käydään kamppailua ihmisten poliittisesta mielikuvituksesta. Valitsijat samaistuvat ja samaistavat symbolisesti, yhteiskunnallisen mielikuvituksen pohjalta. Tämä väite pakottaa miettimään uudelleen mitä nuo paljon puhutut yhteiskunnalliset enemmistöt oikein ovat, mikä niissä on kenties politiikan tulosta ja mikä poliittista. Poliitiikan ollessa aktiivisimmillaan politiikka ei heijastele enemmistöjä; se luo niitä ja näitä enemmistöjä me voimme kutsua symbolisiksi enemmistöiksi.

Todennäköisesti presidentinvaalienkin merkitys laajenee tulevaisuudessa yksinomaista presidentin henkilön valitsemisesta kamppailuksi ihmisten poliittisesta mielikuvituksesta ja areenaksi, jossa yritetään viedä eteenpäin erityyppisiä yhteiskunnallisia pyrkimyksiä ja ajatuksia. Näin »vaalin tuloskin» voidaan mieltää laajemmin ja moniulotteisemmin. Tämä taas on ehkä omiaan mobilisoimaan aktiivisempaan osallistumiseen presidentinvaaleissa.

KYÖSTI PEKONEN